
О. Дубцова. Несформованість/незбіжність концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань як лінгвокогнітивна причина комунікативних невдач (на матеріалі американського кінодискурсу). *Studia methodologica*, 2014 (38).

НЕСФОРМОВАНІСТЬ / НЕЗБІЖНІСТЬ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СТРУКТУР СОЦІАЛЬНО-ГРУПОВИХ ОНТОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ЯК ЛІНГВОКОГНІТИВНА ПРИЧИНА КОМУНІКАТИВНИХ НЕВДАЧ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО КІНОДИСКУРСУ)

Ольга Дубцова

Викладач кафедри іноземних мов
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця,
(УКРАЇНА), м. Харків, пр. Леніна 9а, e-mail: olgakorotya@mail.ru

UDC: 811.111'42:316.473

ABSTRACT

O.V. Dubtsova. Lack / divergence of conceptual structures of ontological knowledge shared by social groups as a lingua-cognitive cause of communicative failures (on the material of the American cinema discourse). The article contains the analysis of lingua-cognitive causes of communicative failures resulting from the lack / divergence of conceptual structures of communicants' social-community ontological knowledge. The methodological basis of the paper is represented by the integrational approach to language understanding, which is based on the dynamic way of thinking that views a linguistic sign as a form that is endowed with semiotic significance in the act of communication. Communication is perceived as an interactive interpersonal activity (both verbal and non-verbal) aimed at establishing common life guidelines on the basis of working out common meanings. It is proved that communicants' belonging to different social groups formed within a particular lingua-culture affects their experience. The lack or divergence of this experience may cause communicative failures resulting either in the absence or ambivalence of semiosis in the situation of communication. It has been observed that both addresser and addressee can be responsible for a communicative failure through violating lingua-ethological norms.

Keywords: communicative failure, interactive communication model, conceptualization, concept, semiosis, ontological knowledge.

Стаття містить аналіз лінгвокогнітивних причин комунікативних невдач, що є наслідком несформованості або незбіжності концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів. Методологічною основою роботи є інтеграційний підхід до розуміння мови, що спирається на діяльнісний стиль мислення, в рамках якого мовний знак розглядається як форма, що наділяється семіотичною значущістю лише безпосередньо в акті комунікації. Комунікація мислиться як інтерактивна міжсуб'єктна діяльність (як мовленнєва, так і немовленнєва), змістом якої є встановлення спільних орієнтирів у життєвому просторі на підґрунті вироблення спільних смислів. Доводиться, що приналежність комунікантів до різних соціальних груп, сформованих в межах певної лінгвокультури, впливає на знання та досвід комунікантів. Відсутність або відмінність цього досвіду може спричинити комунікативні невдачі, що виявляються у відсутності або амбівалентності семіозису в ситуаціях комунікації. Зафіксовано, що відповідальність за комунікативну невдачу може нести як адресат, так і адресант через порушення лінгвоетологічних норм.

Ключові слова: комунікативна невдача, інтеракційна модель комунікації, концептуалізація, концепт, семіозис, онтологічне знання.

Тривалий час вчені зосереджуються на факторах, що забезпечують успішність комунікації [1; 4; 23 та ін.]. Усвідомлення того факту, що спілкування не є ідеальною формою міжособистісної взаємодії, привело до появи за останні десятиліття низки досліджень, присвячених явищам неуспішної комунікації [2; 5; 6; 7; 8; 12; 13; 14; 15; 25; 26 та ін.].

Ключовою проблемою, пов'язаною з неуспішною комунікацією, є явище комунікативної невдачі, що переважно досліджується з *позицій кодової моделі комунікації*: як відхилення від мовленнєвих норм [6]; неуспішний мовленнєвий акт [12; 5; 7], що включає незапланований негативний емоційний ефект [13; 8]; із залученням не лише прагматичних, а й соціокультурних чинників як неспроможність вивести імпліцитний зміст висловлення через відмінний лінгвістичний та/або культурний досвід [26]; із врахуванням психологічного ставлення до дійсності та емоційних особливостей індивіда як розбіжність очікуваного та дійсного ефекту мовленнєвого висловлення [12]; крізь призму когнітивних засад як нездатність мовця згенерувати бажаний ментальний стан у свідомості партнера по комунікації [15], неспроможність адресата пов'язати повідомлення з моделлю власних уявлень так, як цього прагнув адресант [25]; із акцентуванням ролі невербаліки в комунікації як нерозуміння або неадекватне розуміння одним з комунікантів мовленнєво-поведінкового акту іншого [3; 8].

Новизна цієї статті зумовлена комунікативно-когнітивним ракурсом дослідження КН, що дозволяє урахувати усі контекстуальні параметри, які впливають на інтерпретацію змісту мовних виразів в акті комунікації як конститuentи когнітивної бази комунікантів.

Мета статті полягає у виявленні й описі лінгвокогнітивних причин комунікативних невдач, що є наслідком несформованості або незбіжності концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів.

Актуальність вивчення явища комунікативної невдачі обумовлена необхідністю встановлення причин виникнення нерозуміння в комунікації з метою гармонізації комунікативних процесів й зняття перешкод, які призводять до появи комунікативних конфліктів.

Матеріалом статті слугують 500 фрагментів, вилучених із скриптів американського кінодискурсу, що ілюструють мовленнєво-поведінкові акти, які містять комунікативні невдачі.

Нові можливості для дослідження комунікативних невдач (КН) надає інтеракційна модель комунікації, яка розглядає комунікацію як поведінку, і не лише інтенціональну. Комунікація сприймається не як трансляція інформації та маніфестація наміру, а як демонстрація смислів, які не обов'язково призначені для розпізнавання та інтерпретації адресатом. Майже будь-яка форма поведінки (дія або бездіяльність, мовлення або мовчання) може бути комунікативно значущою [28, с. 48–49]. «При цьому, важливу роль відіграє активність того, хто сприймає, – ІНШОГО: без співучасті комунікантів у єдиному процесі демонстрації смислів й особливо їх інтерпретації не відбулося би ані спілкування, ані спільної діяльності. Ця інтерпретація смислів відбувається в процесі постійних «переговорів», гнучкої діалектики колективного осмислення соціальної діяльності на шляху досягнення інтерсуб'єктивності» [9, с. 39]. Відтак, з інтеракційної позиції комунікація виступає як «взаємодія, мотивована необхідністю встановлення спільних орієнтирів в тій чи іншій ситуації взаємодії, й в кінцевому підсумку спрямована на збереження екологічної системи «індивід – світ»» [10, с. 37].

Інтеракційна модель комунікації складає підґрунтя когнітивної теорії динамічного конструювання мовного значення (Ж. Фоконьє, Р. Ленекер, Дж. Лакофф, М. Тернер). З точки зору когнітивної теорії динамічного конструювання значення, конвенціональний зміст, «закодований» в мовних одиницях, є частковою репрезентацією концептуальної структури. Цей конвенціональний зміст часто називають «лексичним концептом» [17, с. 158].

«Лексичний концепт», активуючись у свідомості інтерпретатора, запускає механізм концептуалізації. Концептуалізація тлумачиться як інференційний процес. Інтерпретатор виводить значення актуалізованого мовного виразу на підставі інференцій, враховуючи як конвенціональний зміст, активований мовним виразом, так і широкі енциклопедичні знання, частиною яких є цей концепт, а також усі контекстуальні параметри комунікативного акту. Відповідно, концепт розуміємо як «динамічну одиницю психічних ресурсів людини,

що виникає у процесі наділення мовної форми значущістю <...> у ситуації дискурсивної взаємодії індивідів й є втіленням їх індивідуального (перцептивного, афективного й когнітивного) досвіду, сформованого в рамках певної лінгвокультури» [10, с. 71].

Беручи за основу постулати цієї теорії, уважаємо, що у тлумаченні КН слід виходити із інтеракційного розуміння семіозису, тобто «процесу, в якому щось функціонує як знак» [11, с. 139], як такого, що має місце «он-лайн» безпосередньо в ситуації комунікації.

Відтак, у найбільш загальному смислі КН тлумачимо як ситуацію комунікації, де: а) не відбувається семіозису (мовний вираз та/або невербальна дія адресанта не активують у свідомості адресата ніякого конвенціонального концептуального змісту (ментального образу певної сутності або ситуації) й не відсилає адресата ні до якого референта (власне сутності / ситуації позалінгвальної дійсності – реальної чи нереальної) або б) має місце амбівалентний семіозис (вербальний вираз та/або невербальна дія адресанта асоціюються у свідомості адресанта й адресата з різним концептуальним змістом, відсилаючи до різних референтів (сутностей/ ситуацій).

Як свідчать отримані дані, відсутність семіозису в ситуації комунікації є наслідком дії лінгвальних, лінгвокогнітивних, психологічних та перцептивних чинників. Амбівалентний семіозис спричиняється лінгвокогнітивними, психологічними та перцептивними чинниками.

Стаття присвячена розгляду лінгвокогнітивних причин КН, класифікація яких здійснюється з урахуванням предметної віднесеності структур знань, що беруть участь в інтерпретації.

Когнітивісти виходять з припущення, що енциклопедичне знання є структурно організованим за допомогою схем, які виникають з повсякденного інтерактивного досвіду людини. На позначення таких схемних структур використовуються терміни «фрейм» і «домен».

В нашій роботі опис структурної організації енциклопедичних знань, що передбачають концептуальну онтологію та ієрархію концептуальних структур, здійснюється із застосуванням інструментарію теорії доменів Р. Ленекера [21], у той час як структурування відношень між енциклопедичними знаннями одного рівня ієрархії забезпечується інструментарієм фреймової семантики Ч. Філмора [18]. Схематизація енциклопедичних знань стосовно різних типів комунікативних ситуацій, що передбачають послідовне розгортання подій, здійснюється в термінах сценарію [27].

За предметною віднесеністю енциклопедичні знання, що залучені до когнітивного контексту аналізованих комунікативних актів, поділяємо на онтологічні, етологічні та лінгвоетологічні.

Онтологічні знання передбачають володіння інформацією про властивості і причинно-наслідкові відношення між предметними сутностями навколишнього світу або соціальні відносини між людьми. В залежності від рівня освіти й загальної ерудиції людини онтологічні знання можуть наближатися до наукових або, навпаки, – наївних уявлень про навколишній світ. Джерелами такого знання є як суспільний досвід, узагальнений наукою, літературою, мистецтвом, так і індивідуальний чуттєвий та соціальний досвід. Відтак, цей пласт також включає базові знання предметів шкільного циклу, класичної та популярної літератури, давньогрецької міфології, масової культури тощо.

За ступенем конвенціональності онтологічні знання поділяємо на загальнолюдські, лінгвокультурні, соціально-групові та індивідуальні.

У статті пропонуються результати аналізу лінгвокогнітивних причин КН, що є наслідком несформованості або незбіжності концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів.

Соціально-групові онтологічні знання є досвідом, набутим в рамках певної соціальної групи. Приналежність до соціальної групи визначається за різними принципами: етнічними, релігійними, географічними, гендерними, відповідно до соціального статусу, доходу, професійної діяльності, інтересів (риболови, нумізмати, серфінгісти тощо).

В залежності від мотивів, вподобань, соціального статусу, сфери утилітарної / професійної / наукової діяльності, сфери інтересів тощо, а також можливостей, які пропонує йому/їй відповідна лінгвокультура, індивід потягом життя долучається до цілої низки різних соціокультурних груп [24, с. 55]. Дж. Лейв та Е. Венгер назвали такі групи спільнотами соціальної практики (community of practice) [22]. Соціальні практики утворюються як наслідок реакції груп людей на спільні ситуації соціальної взаємодії, зумовлені збігом їх інтересів [16, с. 57].

Соціальні практики значним чином впливають на особливості уживання мови їх членами, визначаючи вибір мовних засобів у процесі спілкування [16, с. 58].

Приналежність до тієї чи іншої групи позначається на формуванні досвіду членів групи: певні царини досвіду, що включені до соціальних практик, стають більш освоєними, набуваючи статусу центральності, що позначається на особливостях категоризації та спеціалізованому вокабулярі, який використовується у низці дискурсивних практик [16, с. 238–239]. Власне репертуар дискурсивних практик теж визначається належністю до тієї чи іншої групи або низки груп.

Приналежність до певної групи формує досвід людини та впливає на ступінь конвенціональності її знань. Так, досвід який визнається як неконвенціональний в загальнолюдському або лінгвокультурному смислі, може бути спільним і відтак конвенціональним для членів певної соціокультурної спільноти в межах лінгвокультури, і, навпаки, представники певної спільноти в силу певних причин можуть не володіти загальнолюдським або лінгвокультурним досвідом, що є конвенціональним для більшості людей, але неконвенціональним для членів цієї групи [24, с. 55].

КН, спричинені несформованістю структур соціально-групових онтологічних знань, класифікуються за царинами перцептивно-афективного, соціального та власне комунікативного досвіду, що його набувають комуніканти як члени різноманітних соціальних груп, утворених за різними принципами в рамках певної лінгвокультури (люди з вищою / середньою освітою, ерудити, науковці, жителі певного географічного простору, любителі літератури, спорту, люди з високим / середнім / низьким рівнем доходів / люди, що знаходяться за межею середнього прожиткового мінімуму, люди різних соціальних статусів тощо). Соціально-групові онтологічні знання, доступ до яких відкривають практики соціальної взаємодії у різноманітних соціальних групах, є доступними лише членам цих груп.

Соціальні групи поділяємо на **відкриті** (межі таких груп є умовними і набуття соціально-групових знань тут не зводиться лише до безпосереднього спілкування у межах групи: соціальні групи, сформовані за рівнем освіти, царини наукової діяльності, професії, соціально-політичних поглядів тощо) та **закриті** (межі таких груп визначаються безпосереднім членством в групі і набуття знань тут обмежується безпосереднім спілкуванням у групі: клієнти певного закладу, коло друзів, мілітаризований підрозділ тощо).

У комунікативних обмінах членів **відкритих соціальних груп КН** переважно спричиняються невідповідністю лінгвоетологічним нормам адресанта, що виявляється у небажанні мовця підлаштуватися під адресата, а саме нехтуванні його/її освітнім рівнем, професійною належністю, що є значною мірою прогнозованими, оскільки комуніканти добре знають одне одного.

Однією з найбільш очевидних причин таких КН є **неспроможність адресанта передбачити низький освітній рівень адресата**.

У **КН, спричинених несформованістю концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів**, невміння адресанта передбачити **низький освітній рівень адресата** позначається на його/її словниковому запасі: комуніканти з більш високим рівнем освіти користуються не лише стилістично нейтральною розмовною лексикою, але й *спеціалізованою «книжною» літературною лексикою*, яка може наблизитися до термінологічної. Наприклад:

WILSON: **Sounds like you were having an asymmetrical conversation.**

TIM: **Asymmetrical?**

WILSON: *Hm.*

TIM: **How d'you spell that?**

WILSON: **Let's just say one-sided.** *You see Tim, by nature, men are problem solvers but Jill didn't want you to solve her problem.* (Home Improvement)

Засмучений труднощами у родині, Тім вирішує звернутися до свого більш освіченого сусіда Вілсона за порадою. Тім розповідає, що коли він намагається надати пораду своїй дружині, вона кричить на нього. Вілсон характеризує розмови Тіма з дружиною за допомогою терміну-означення *asymmetrical*, який Тім не розуміє. Для того щоб все-таки донести своє повідомлення до адресата, Вілсон замінює термін *asymmetrical* та нейтральне розмовне означення *one-sided*.

Таким чином, КН виникає через те, що адресат необізнаний із терміном, який уживає адресант, й, відповідно, не може асоціювати його ні з яким концептуальним змістом, хоча

відповідний концепт, скоріше всього, сформований у пам'яті адресата, оскільки він актуалізуються нейтральним розмовним синонімом «книжної» лексеми.

У **КН, спричинених незбіжністю концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів**, невміння адресанта передбачити *низький освітній рівень адресата* виявляється, зокрема, у нерелевантній інтерпретації висловлень, які містять *імена всесвітньо відомих особистостей*, які зробили внесок у розвиток науки:

WILSON: *Well, Tim, sometimes it's hard for people to accept new ideas.*

TIM: *Not for me.*

WILSON: *Well, you are a very special man. Quite like Galileo.*

TIM: *Yeah, I had his wine!*

WILSON: **No, no, no, Tim. I'm talking about the 17th century Italian astronomer. He was ridiculed for teaching that the Earth revolves around the Sun.** (Home Improvement)

Згадуючи особистість Галілея, Вілсон не очікує, що Тім асоціює це ім'я не з піонером астрономії, що увійшов в історію як вчений, який першим висловив припущення, що Земля обертається навколо Сонця, а з виробником вина. Брак освіти й відповідно низький рівень загальної ерудиції Тіма приводить до того, що ім'я Галілей активує в його свідомості концептуальні структури домену ВІНОРОБСТВО, а не домену АСТРОНОМІЯ.

Причиною КН аналізованого типу також є *відсутність в адресата знань у певній науковій царині, якою володіє адресант*.

Проілюструємо **КН, спричинену несформованістю концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів**, використання адресантом *лінгвістичного* терміну у спілкуванні з адресатом, що не має філологічної освіти:

The hallway, Sheldon scuttles out of apartment door and crosses to Penny's. Knocks on it urgently.

PENNY: [opening door] *Oh, hey Sheldon, what's going on?*

SHELDON: *I need your opinion on a matter of semiotics.*

PENNY: *I'm sorry?*

SHELDON: **Semiotics. The study of signs and symbols, it's a branch of philosophy related to linguistics.**

PENNY: **Okay, sweetie, I know you think you're explaining yourself, but you're really not.** (The Big Bang Theory)

Шелдон використовує науковий термін *semiotics*, не беручи до уваги освітній рівень Пені. Намагаючись пояснити його значення, Шелдон вживає інші терміни, який не активують у свідомості адресата ніякого концептуального змісту.

Розглянемо **КН, спричинену незбіжністю концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів**, уживанням адресантом терміну *психології*, з яким незнайомий адресат:

WILSON: *Tim, you were doing fine when you weren't thinking about the mini cam, or the mirrors and such. You were going on instinct. You were one with the car. You were Zen-like.*

TIM: ***I was Zen-like? I never met Zen. What was he like?***

WILSON: **No no no, Tim. Zen is a state of mind.** (Home Improvement)

Намагаючись описати стан душі Тіма, Вілсон використовує поняття буддизму *Дзен*, яке для нього є частиною конвенціонального знання. Не володіючи психологічною термінологією, Тім інтерпретує термін в рамках домену ДРУЖНІ СТОСУНКИ, сприймаючи його як ім'я людини.

Порушення адресантом *лінгвоетологічних норм* є особливо відчутним у комунікативних обмінах, де адресант представляє **закриту соціальну групу**. У таких випадках причиною КН є *відсутність в адресата знань, набутих адресантом у процесі спілкування в рамках таких закритих соціальних груп*.

У якості приклада **КН, спричиненої несформованістю концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів**, наведемо таку соціальну групу як *поліцейський підрозділ*:

MARTIN: *Look, I'm sorry I cut you off like that before, I've just never gone in for that psychological mumbo-jumbo. Probably started back on the force when they'd make us go see The Squirrel.*

FRASIER: ***Who?***

MARTIN: *Dr. Bergman, the department shrink. We called him "The Squirrel" 'cause guys got sent to him when they got squirrely. He'd show you a bunch of ink-blots and ask about your toilet habits...* (Frasier)

Пояснюючи Фрезеру свою неприязнь до психології, що почалась у нього за часів служби у поліції, Мартін згадує Білку (The Squirrel) – Доктора Бергмана, психіатра підрозділу, якого їх примушували відвідувати. Звісно, Фрейзер не зрозуміє про кого йдеться, адже він не знайомий з цією особистістю, оскільки не був членом відповідної закритої спільноти, до якої свого часу належав Мартін, й відтак, не може поділяти їх знання.

Прикладом КН, спричиненої незбіжністю концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів, може слугувати така закрита група як сім'я:

FRASIER: [darkly] *That is Eddie.*

MARTIN: *I call him "Eddie Spagetti".*

DAPHNE: *Oh, he likes pasta?*

MARTIN: *No, he has worms.* (Frasier)

Під час першої зустрічі з Дафні, яку Фрезер хоче найняти як хатню робітницю для його батька, Мартіна, він представляє їй їхнього собаку на ім'я Едді. Мартін додає, що називає його «Едді Спагеті». Дафні інтерпретує це повідомлення в рамках фрейму ІЖА, на основі інференції, що собака отримав це прізвисько через свою любов до спагеті. Але виявляється, що його так прозвали через те, що в нього глисти. Дафні не може вивести інференцію, імпліковану ім'ям собаки, бо вона не знайома ані з цими людьми, ані з собакою й, відтак, не володіє цим специфічним знанням (термін Р. Ленекера [21]).

У наведених вище прикладах КН спричинена тим, що адресант в силу різних причин ігнорує стратегію інтерпретабельності (interpretability), яка передбачає врахування можливостей адресата щодо вірного сприйняття інформації, яку має намір передати адресант; відповідні очікування формуються на основі врахування соціальної приналежності адресата [19, с. 41], а також усіх інших аспектів знань про адресата. Крім того адресант свідомо або несвідомо порушує лінгвоетологічні норми, нехтуючи Принципом Кооперації Г. П. Грайса [20] та Принципом Ввічливості (Етикетності) Дж. Ліча [23], що виявляється у недбанні про інтереси адресата.

На противагу описаним вище комунікативним обмінам, де КН є наслідком порушення лінгвоетологічних норм адресантом, зареєстровані також комунікативні обміни, де КН спричиняється невідповідністю лінгвоетологічним нормам адресата, якщо ті чи інші характеристики останнього породжують виправдані очікування мовця щодо можливості і необхідності адекватної інтерпретації його/її висловлення.

Так КН може бути спричиненою *відсутністю в адресата знань у певній сфері його/її професійної діяльності*:

КН, спричинену несформованістю концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів, демонструємо на наступному прикладі:

JOEY: [hanging up the phone] *Yes! Guess who's in an audition for a Broadway musical?*

CHANDLER: *I want to say you but, that seems like such an easy answer.*

JOEY: *It is me! It's a musical version of Tale of Two Cities. So I think I'm gonna sing New York, New York, and ah, oh I left My Heart in San Francisco.*

ROSS: *Ah Joey, I don't think you get to pick the cities.*

JOEY: *What?*

ROSS: *Mr. Dickens gets to pick them.*

JOEY: *Who?* (Friends)

У цьому прикладі КН спричинена несформованістю в адресата, який за фахом є актором і збирається грати в мюзиклі за твором Ч. Діккенса *A Tale of Two Cities*, хоча б якогось уявлення про цей твір чи його автора. Джої має намір співати у цьому мюзиклі пісні «Нью-Йорк, Нью-Йорк» та «Я залишив своє серце у Сан-Франциско». Не маючи гадки, хто є автором твору й про що в ньому йдеться, він не розуміє висловлень Росса, який намагається пояснити йому, що пісні обиратиме не Джої, а містер Діккенс.

КН, спричинену незбіжністю концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів, ілюструємо наступним прикладом:

MAN: *Joey Tribbiani?* [shakes his hand] *Benjamin Lockwood.*

JOEY: *Wow, I know you. I saw you do Shakespeare on Broadway when I was a kid.*

BENJAMIN: *Oh, 12th night?*

JOEY: ***Well I don't remember the date, no. So, you're in this? Your movies get all these great reviews and awards. I am in a movie worthy of Benjamin Lockwood.*** (Joey)

Необізнаність з творами великого британського драматурга Вільяма Шекспіра є причиною того, що мовний вираз *12th night*, що містить порядковий числівник, активує у свідомості Джої концептуальний зміст ДАТА СПЕКТАКЛЮ, а не НАЗВА СПЕКТАКЛЮ, як очікується. Одіозність ситуації підсилюється тим, що Джої є актором й від нього очікується обізнаність з класикою драматургії.

Підсумовуючи все зазначене вище, можна стверджувати, що лінгвокогнітивні причини КН, що є наслідком несформованості або незбіжності концептуальних структур соціально-групових онтологічних знань комунікантів, виникають через приналежність комунікантів до різних відкритих або закритих соціальних груп в рамках певної лінгвокультури, в межах яких формується їх перцептивно-афективний, соціальний та комунікативний досвід та виявляються у неспроможності адресанта передбачити відсутність в адресата знань, спільних для членів певної соціальної групи, до якої він/вона не належить або опорою адресанта на індивідуальні знання. Виключення становлять ситуації, де соціально-культурні характеристики адресата формують позитивні очікування адресанта щодо сформованості в адресата відповідних концептуальних структур.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі інших причин КН.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордон Д. Постулаты речевого общения / Д. Гордон, Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – С. 276–302.
2. Городецкий Б. Ю. К типологии коммуникативных неудач / Б. Ю. Городецкий, И. М. Кобозева, И. Г. Сабурова // Диалоговое взаимодействие и представление знаний. – Новосибирск, 1985. – С. 64–78.
3. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. Б. Гудков. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 288 с.
4. Демьянков В. З. Конвенции, правила и стратегии общения / В. З. Демьянков // Изв. АН СССР. Серия «Литературы и языка». – М. : Наука, 1982. – Т. 41, № 4. – С. 327–377.
5. Ермакова О. П. К построению типологии коммуникативных неудач (на материале естественного русского диалога) / О. П. Ермакова, Е. А. Земская // Русский язык в его функциональных разновидностях. Коммуникативно-прагматический аспект. – М. : Наука, 1993. – С. 30–65.
6. Кукушкина О. В. Речевые неудачи как продукт речемыслительной деятельности [Электронный ресурс] : автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / О. В. Кукушкина. – М., 1998 (б). – 52 с. – Режим доступа : http://www.philol.msu.ru/~humlang/articles/ref_oka1.htm.
7. Кънева Н. К. Интегральный подход к проблеме коммуникативных неудач : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н. К. Кънева. – Тверь, 1999. – 19 с.
8. Лосева А. А. К проблеме возникновения речевых конфликтов в билингвальных группах / А. А. Лосева // Учеб.-метод. комплекс дисциплины «Язык и конфликт»; [сост. Вершинина Т. С.] – Екатеринбург, 2007. – С. 215–221.
9. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
10. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 196 с.
11. Моррис Ч. У. Основания теории знаков / Ч. У. Моррис // Семиотика / [под ред. Ю. С. Степанова]. – М. : «Радуга», 1983. – С. 37–89.
12. Полякова С. Е. Коммуникативные неудачи в англоязычном политическом дискурсе : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. Е. Полякова. – СПб, 2009. – 21 с.
13. Смирнова М. Н. Коммуникативные неудачи в неофициальном диалоге (на материале английского языка) [Электронный ресурс] : автореф. дис. на соискание уч.

- степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / М. Н. Смирнова. – М., 2003. – 24 с. – Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/kommunikativnye-neudachi-v-neofitsialnom-dialoge>.
14. Теплякова Е. К. Коммуникативные неудачи при реализации речевых актов побуждения в диалогическом дискурсе (на материале современного немецкого языка) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. К. Теплякова. – Тамбов, 1998. – 17 с.
 15. Bara B. G. Cognitive pragmatics: the mental processes of communication / B. G. Bara; [translated by John Douthwaite]. – Cambridge, MA : MIT Press, 2010. – 304 p.
 16. Eckert P. Language and Gender / P. Eckert, S. McConnell-Ginet. – New York : Cambridge University Press, 2003. – 366 p.
 17. Evans V. Cognitive linguistics. An introduction / V. Evans, M. Green. – Edinburgh : Edinburgh Univ. Press, 2006. – 830 p.
 18. Fillmore Ch. The case for case / Ch. Fillmore // Universals in linguistic theory / [Bach E. and R. T. Harnis (eds.)]. – N.Y. : Holt, Rinehart and Winston, 1968. – P. 1–88.
 19. Giles H. Accommodation theory: communication, context, and consequences / H. Giles, J. Coupland, N. Coupland // Contexts of accommodation: developments in applied sociolinguistics / [ed. by H. Giles, J. Coupland, N. Coupland]. – Cambridge : Cambridge University Press, 1991. – P. 1–68.
 20. Grice H. P. Logic and conversation / H. P. Grice // Syntax and semantics. – N.Y. : Academic Press, 1975. – Vol. 3. Speech acts. – P. 25–69.
 21. Langacker R. W. Foundations of cognitive grammar / R. W. Langacker. – Stanford : SUP, 1987. – Vol. 1. Theoretical prerequisites. – 516 p.
 22. Lave J. Situated learning: legitimate peripheral participation / J. Lave, E. Wenger. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1991. – 138 p.
 23. Leech G. Principles of pragmatics / G. Leech. – L. : Longman, 1983. – 250 p.
 24. Martynyuk A. P. Cognitive instruments of investigating communicative failures / A. P. Martynyuk // Когниция. Коммуникация. Дискурс : междунар. электр. сб. науч. тр. – 2014. – № 8. – С. 51–62. – Режим доступа : <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no8-2014/martynyuk-a-p>.
 25. Ringle M. H. Conversation failure / M. H. Ringle, B. C. Bruce // Strategies for natural language processing / [ed. by W. G. Lehnert, M. H. Ringle]. – Hillsdale, New Jersey, London : Lawrence Erlbaum Associates, 1982. – P. 203–221.
 26. Thomas J. Cross-cultural pragmatic failure / J. Thomas // Applied Linguistics. – London : Oxford University Press, 1983. – Vol. 4, № 2. – P. 91–112.
 27. Schank R. C. Scripts, plans, and knowledge / R. C. Schank, R. P. Abelson // Proceedings of the 4th International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI'75). – Cambridge, USA : Morgan Kaufman Publishers Inc. San Francisco, 1975. – Vol. 1. – P. 151–157.
 28. Watzlawick P. Pragmatics of human communication : a study of interactional patterns, pathologies and paradoxes / P. Watzlawick, J. Beavin, D. Jackson. – New York : Norton, 1967. – 296 p.